

УДК 336.3

© 2017

Г.В. Спаський,

*доктор
економічних наук*

М.М. Руснак

*Закарпатська державна
сільськогосподарська
дослідна станція НААН*

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАКАРПАТТЯ

Мета. Обґрунтовано велике значення інвестицій в аграрні підприємства Закарпаття, а також запропоновано розв'язання проблем щодо інвестиційного забезпечення. **Методи.** Монографічний, розрахунковий, математико-статистичний. **Результати.** Істотне збільшення інвестицій у сільське господарство не сприяло відповідному зростанню показників ефективності діяльності аграрних підприємств. Обсяги виробництва аграрної продукції зросли загалом у 1,3 раза, з розрахунку на одиницю площі угідь – на 128%. Найефективніше в аграрному секторі використовувалася праця, проте темпи її оплати значно випереджали темпи зростання продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах. **Висновки.** Розвиток сільського господарства в стратегічній перспективі потребує істотного поліпшення його інвестиційного забезпечення в аграрних підприємствах і фермерських господарствах.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, аграрні підприємства, сільське господарство, фінансово-кредитна система.

Постановка проблеми. Активізація інвестиційної діяльності в сільському господарстві Закарпаття сприяє збільшенню обсягів аграрного виробництва, підвищенню прибутковості, розширенню виробничої діяльності, створенню додаткових робочих місць на селі та в промислових підприємствах, зростанню рівня задоволення споживчих потреб населення області й поліпшенню розвитку соціальної сфери села.

Багаторічним досвідом доведено, що підвищення рівня інвестиційного забезпечення аграрних підприємств сприяє нарощуванню обсягів виробництва, зростанню результативності галузі (насамперед прибутковості та продуктивності праці), зміцненню продовольчої безпеки, а також розв'язанню соціальних проблем сіл області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й прикладні аспекти щодо

проблеми залучення інвестицій в аграрні підприємства регіонів досліджено в наукових працях вітчизняних та іноземних вчених [1–10]. Однак є ще низка питань, які залишаються постійним об'єктом досліджень, зокрема про можливості активізації залучення інвестицій в сільськогосподарські підприємства Закарпаття.

Інвестування як самостійний напрям в економічній науці виник у першій половині ХХ ст. Початком його розвитку вважають 50-ті роки, коли було опубліковано статтю Гаррі Марковіца «Вибір портфеля», в якій він запропонував базову модель інвестиційного портфеля [11]. Обґрунтувавши методологію прийняття рішень про фінансове інвестування, він також навів відповідний фінансовий інструментарій.

О.Д. Вовчак під інвестиціями розуміє витрати на створення, розширення й технічне переозброєння капіталу (тобто нинішні витрати), метою чого є одержання майбутніх вигод [12].

Л.Дж. Гітман і М.Д. Джонк твердять, що інвестиції забезпечують механізм, потрібний для фінансування росту і розвитку

економіки та окремих її галузей. Простіше кажучи, інвестиції — це будь-який інструмент, в який можна помістити гроші, розраховуючи зберегти чи збільшити їх вартість і (чи) забезпечити позитивну величину доходу [3].

Найраціональнішим є визначення авторів праці «Економікс». Так, на думку К. Макконела і С. Брю, інвестиції — це витрати на будівництво нових заводів, на верстати й устаткування з тривалим терміном служби, витрати на виробництво і накопичення засобів виробництва, збільшення матеріальних запасів, на поліпшення освіти, підвищення мобільності робочої сили [8].

Мета досліджень — обґрунтування важливого значення інвестицій до аграрних підприємств Закарпаття, а також запропоновано розв'язання проблем щодо інвестиційного забезпечення.

Методи досліджень — під час досліджень використано монографічний, а також розрахунковий та математико-статистичний методи.

Результати досліджень. Найважливішим складником змін, що забезпечує швидку

1. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності Закарпатської обл.

Рік	Інвестиції в основний капітал у порівняльних цінах					
	у сільське господарство		у промисловість		усього	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
2001	6,2	1,2	82,9	16,0	519,2	100,0
2002	6,4	1,1	80,4	13,9	576,6	100,0
2003	7,4	0,8	114,9	11,9	966,8	100,0
2004	8,0	0,6	311,3	22,6	1374,3	100,0
2005	18,1	1,6	295,7	26,5	1114,6	100,0
2006	24,2	1,3	565,5	30,6	1844,6	100,0
2007	48,5	1,4	791,4	23,2	3409,1	100,0
2008	39,4	1,2	864,2	26,1	3303,5	100,0
2009	57,1	3,0	608,9	31,8	1914,7	100,0
2010	46,7	2,1	443,3	20,1	2205,4	100,0
2011	44,7	1,8	556,6	18,2	2455,5	100,0
2012	45,8	1,7	660,6	24,1	2736,1	100,0
2013	46,7	1,8	728,2	27,5	2645,8	100,0
2014	41,2	1,6	747,0	28,3	2638,7	100,0
2015	65,5	1,7	859,6	22,8	3778,4	100,0

Джерело: [13] (до табл. 1 і 2).

реакцію аграрних підприємств на вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, є ефективне інвестиційне забезпечення. Відновлення довіри інвесторів, уміле використання різноманітних джерел інвестування, поліпшення інвестиційного клімату, збереження власного та нарощування інноваційного потенціалу розвитку й інвестиційної привабливості — основні напрями на яких потрібно сконцентрувати увагу.

У нинішніх умовах велике значення має розподіл інвестицій за видами економічної діяльності. За статистичними даними, відбувається нарощування обсягів інвестицій, спрямованих у промисловість, тоді як сумарна частка інвестицій у сільське господарство за аналізований період зросла з 1,2 до 1,7%, а у промисловість — відповідно з 16 до 22,8% (табл. 1).

За даними табл. 1, обсяги інвестицій в основний капітал сільського господарства зросли у 6,6, промисловості — у 10,4 раза. Виявлено чітко виражену тенденцію до збільшення частки інвестицій, спрямованих у промислове виробництво, тоді як у сільське господарство зростання інвестицій в основний капітал відбулося меншими темпами. З огляду на те, що у 2015 р. у структурі валової доданої вартості промисловість становить 16,2%, а сільське господарство — 14,8%, то пропорції розподілу інвестицій між цими видами економічної діяльності несправедливі. Проаналізовано динаміку величини ресурсів, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства регіону та показників його діяльності: обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, продуктивності праці, ефективності використання землі, рівня середньомісячної заробітної плати (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать, що інвестиції в основний капітал сільського господарства загалом за аналізований період зросли у 6,6 раза (середньорічний темп приросту — 45,6%), з розрахунку на одиницю площі — у 2,6 раза (середньорічний темп приросту — 55,6%). Незважаючи на значні темпи збільшення цього показника, величину інвестицій у 599,3 грн на 1 га сільськогосподарських

угідь у жодному разі не можна вважати достатньою для задоволення потреб сільськогосподарських підприємств.

Дослідження підтверджують, що істотне збільшення інвестицій у сільське господарство не сприяло відповідному зростанню показників ефективності діяльності аграрних підприємств. Обсяги виробництва аграрної продукції загалом зросли у 1,3 раза, з розрахунку на одиницю площі угідь — на 128%. Найефективніше в аграрному секторі використовувалася праця, проте темпи її оплати значно випереджали темпи зростання продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах.

Поки що основною сферою прикладання праці на селі залишається сільське господарство, а тому від мотивації ефективного функціонування його основних галузей залежить стабільний розвиток підприємств і матеріальний добробут більшої частини сільського населення. Передусім це пов'язано з упровадженням сучасної сільськогосподарської техніки і новітніх технологій [6].

Інвестиційне відродження сільського господарства потребує залучення у виробництво таких обсягів інвестицій, які б забезпечували потребу в необхідних видах матеріально-технічних ресурсів і створювали умови для ефективної діяльності основних форм господарювання: фермерських господарств та виробничих кооперативів. Проте глибока криза в економіці України, особливо в сільському господарстві, яка триває впродовж багатьох років, спричинила руйнівні процеси не лише в матеріально-технічному забезпеченні, а й призвела до різкого скорочення трудових ресурсів, погіршення їхнього вікового складу, деградації земельних ресурсів, спаду аграрного виробництва.

За оцінками світової організації з питань продовольства ФАО, Україна має аграрний потенціал і можливості для значного розширення експорту сільськогосподарської продукції та подолання продовольчої кризи. Інвестиційне відродження аграрної економіки потребує мобілізації власних джерел фінансування, створення сприятливих умов для залучення іноземного капіталу,

2. Показники діяльності сільського господарства та обсяги інвестицій Закарпаття (за роками)

Показник	2001	2003	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 у % до 2001
Інвестиції в основний капітал сільського господарства, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг у порівняльних цінах — усього, млн грн	6,2	7,4	8,0	24,2	39,4	57,1	46,7	44,7	45,8	58,1	41,2	65,5	У 6,6 раза
на 1 га с.-г. угідь, грн	54,6	82,7	139,5	53,3	87,0	98,2	103,3	141,0	96,8	128,7	91,4	145,2	У 2,6 раза
Прямі іноземні інвестиції в сільське господарство, млн дол. США	1,6	4,0	3,0	1,5	1,6	1,7	1,9	2,7	4,9	3,1	2,9	2,6	У 1,6 раза
Валова продукція сільського господарства у порівняльних цінах 2010 р. — усього млн грн	3272,4	3334,4	3552,2	3739,3	3766,7	3788,9	3838,3	3998,9	4207,3	4312,9	4308,3	4095,9	У 1,25 раза
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	705,7	725,8	774,6	824,5	831,1	837,1	849,2	885,3	931,4	955,6	955,5	908,1	128,7
Продуктивність праці в с.-г. підприємствах, грн	15845	17631	28976	39386	45355	47896	51245	55456	56856	57443	57889	59334	У 3,7 раза
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у сільському господарстві, грн	311	462	590	1041	1552	1785	1846	2105	2351	2553	2744	2966	У 9,5 раза

розширення масштабів довгострокового сприятливого кредитування, посилення державної інвестиційної підтримки, а також залучення коштів інвесторів з інших галузей економіки, які зацікавлені у розвитку аграрного виробництва [4].

Дослідженнями встановлено, що для активізації інвестиційної діяльності життєво необхідним є формування якісно нової аграрної політики, спрямованої на зростання інвестиційної привабливості аграрного виробництва. Підсумовуючи зазначене вище і враховуючи стан вітчизняного інвестиційного ринку, згрупуємо основні джерела інвестиційного забезпечення аграрних підприємств регіону (рис. 1).

Значну питому вагу в системі залучення інвестиційних ресурсів в економіці сільського господарства займає іпотечний кредит. У сучасних умовах заставні та кредитні відносини мають бути рівноправними складниками в сільському господарстві, а іпотечні — з кредитуванням не тільки житлового будівництва, а й наданням довгострокових позичок фермерським господарствам та виробничим кооперативам під заставу.

Усі джерела фінансування поділяють на 3 групи: власне ввезення капіталу; власні внутрішні джерела підприємств, які контролюють іноземні інвестори (амортизаційні фонди); зовнішні джерела (позички, кредити, нова емісія акцій, облігацій тощо) [9].

На сучасному етапі інститут іпотечного кредитування в сільському господарстві не одержав належного розвитку, хоча можливості його застосування цілком реальні. Недоінвестування та недостатня підтримка аграрного сектору з боку держави мають

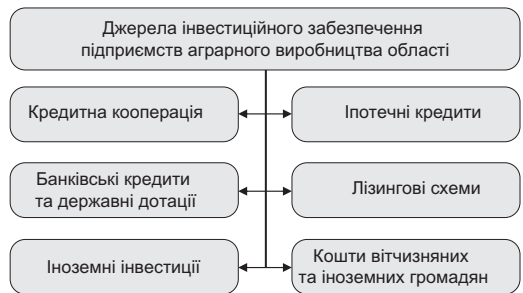

Рис. 1. Джерела інвестиційного забезпечення аграрних підприємств

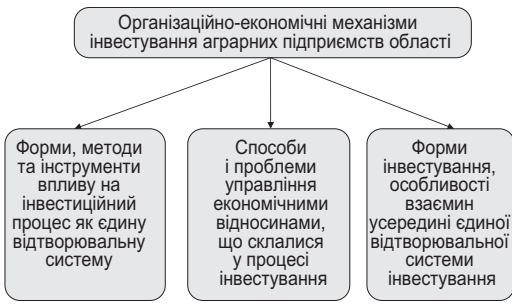

Рис. 2. Складники організаційно-економічного механізму інвестування підприємства

бути компенсовані використанням позабюджетних джерел фінансування і під час будівництва житла для молоді села.

Через обмеженість інвестиційних коштів актуальною проблемою сільського господарства стає консолідація всіх можливих фінансових ресурсів для розв'язання стратегічних проблем Закарпаття.

У найближчій перспективі важливу роль в інвестиційному забезпеченні аграрного

сектору потрібно відвести лізинговим схемам. Роль лізингових операцій під час фінансування інвестиційної діяльності аграрних підприємств (фермерських господарств і виробничих кооперативів) підвищується з кожним роком. Аграрні підприємства запроваджують лізингові операції для скорочення податкового навантаження; для управління довгостроковими виробничими інвестиціями; для спрощення взаєморозрахунків і скорочення комерційного ризику. У будь-якому разі використання лізингових операцій у поточній інвестиційній діяльності підприємства має стратегічний характер [10].

Організаційно-економічний механізм інвестування є інтегрованою системою, яка включає 3 основні блоки елементів, що забезпечують пошук, залучення та освоєння інвестиційних ресурсів (рис. 2).

У сільському господарстві Закарпатської обл. обсяги інвестицій в основний капітал прямо залежать від обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Рис. 3. Проблеми інвестиційного забезпечення аграрних підприємств області

Із подальшим розвитком ринкових відносин об'єктивна залежність підприємств сільськогосподарства від фінансово-кредитної системи значно зросла, оскільки для оптимального функціонування аграрного сектору та забезпечення його стабільно-позитивного відтворювального процесу необхідне раціональне співвідношення між власними і залученими коштами зі сторони.

Сучасна банківська система України пропонує для сільськогосподарських підприємств лише 3 види короткострокових банківських кредитів: невідновлювальна кредитна лінія, строковий кредит та інколи овердрафт (строк дії таких кредитів 12–18 міс.). Переважна більшість вітчизняних сільськогосподарських підприємств користуються строковими кредитами терміном до одного року, але вони не вигідні для виробника (рис. 3). Вони є найвигіднішими для банків, тому що строк кредиту становить 12 міс. і забезпечує один виробничий цикл (тобто сільськогосподарське підприємство не може здійснити більше одного обороту кредитних коштів) та, водночас, мінімізує ризики неповернення позики. Крім того, під час надання строкового кредиту вся сума позики перераховується одним траншем на поточний рахунок підприємства, а повернення позики відбувається щомісяця однаковими частинами (для сільськогосподарського виробництва це неможливо).

Установлено, що нині в сільському господарстві Закарпатської обл. намітилася сприятлива тенденція до активізації інвестиційних процесів. У 2015 р. за рахунок усіх джерел фінансування тут освоєно 18 млн грн інвестицій в основний капітал, що в перерахунку на зіставні ціни на 32% менше порівняно з попереднім роком.

Дослідженнями встановлено, що у структурі джерел фінансування інвестицій у сільське господарство 2/3 займають власні кошти товаровиробників і понад 25% — кредити. Проте фактична динаміка інвестицій в основний капітал галузі, структурні зрушення в джерелах фінансування інвестицій у галузь свідчать про потребу істотної активізації інвестиційних процесів, посилення ролі іноземних інвестицій та інших залучених джерел, що можливо досягти як підвищенням інвестиційної привабливості

кожного підприємства, так і поліпшенням інвестиційного клімату в державі.

Процес іноземного інвестування як чинник зростання економіки визначальний на загальнодержавному та регіональному рівнях. Такий підхід зумовлений тим, що іноземний капітал є одним із важливих джерел формування фінансово-кредитних ресурсів регіону, напрямів стимулювання регіонального розвитку та усунення локальних диспропорцій [1].

Формування сприятливого інвестиційного клімату, залучення іноземного капіталу та інвестиційних ресурсів, а також збільшення національних інвестицій поки що стримують ряд негативних чинників. Найважливішими серед них є: непослідовна і недосконала інвестиційна політика держави в аграрному секторі, в якій переважають принципи залишкового виділення коштів на потреби розвитку установ бюджетної сфери та на непрямі підтримку проектів недержавних інвесторів; недосконалі механізми й схеми використання бюджетних коштів; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; надмірний знос основних засобів і відсутність умов не лише для розширеного, а й простого їх відтворення; несприятливі умови для розвитку малого бізнесу на селі; низька ліквідність інвестицій; нерозв'язаність проблеми іпотеки; недостатнє фінансування заходів щодо розвитку шляхової мережі на селі; недосконалий механізм економічних відносин між галузями, що призводить до низької рентабельності капіталу та інвестиційної привабливості окремих галузей сільського господарства області.

Інвестори, що виявляють інтерес до сільського господарства України, мають багатий досвід роботи в інших країнах, який вони можуть застосувати. Головним чинником привабливості для них є земля, яка в Україні істотно виграє за якістю й потребує удвічі–утричі менше добрив і техніки на 1 га, ніж європейський ґрунт. Застосування технологій, апробованих у Європі, в цих умовах дасть максимальний і швидкий ефект [2].

Недостатньою порівняно зі світовою практикою є пряма державна інвестиційна підтримка сільського господарства, оскільки лише 2–3% загального обсягу інвестицій

у галузі становлять кошти державного бюджету, тоді як тут виробляється понад 14% валової доданої вартості Закарпаття. Довготривале недофінансування призвело до деградації матеріально-технічної бази багатьох аграрних підприємств.

Проблема інвестиційного забезпечення розвитку галузі є найгострішою у сільськогосподарських підприємствах. Водночас інвестиційна привабливість різниться за видами діяльності в регіонах [5].

Основними стратегічними цілями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства в довгостроковій перспективі з урахуванням визначеної мети слід вважати:

- формування джерел фінансування для повного забезпечення потреб розвитку сільського господарства в інвестиційних ресурсах;

- зростання власних інвестиційних можливостей сільськогосподарських товаровиробників до рівня, що забезпечує оптимальне поєднання власних і залучених джерел

фінансування інвестицій;

- розширення обсягів фінансування розвитку дорожнього господарства у сільській місцевості як одного з ключових чинників підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства та його ефективності.

Оцінки свідчать, що в області є достатні можливості для того, щоб повністю досягти визначених у процесі досліджень значень інвестиційного індикатора (у порівнянних цінах), які в 2010 р. становили 48, а в 2014-му — 55%. Для цього потрібно підвищити середньорічні темпи приросту інвестицій в основний капітал до 101,2 проти 45,5% у середньому за 2006–2010 рр.

Зростання інвестиційних можливостей сільськогосподарських товаровиробників характеризуватиме такий індикатор розвитку, як підвищення частки власних джерел фінансування інвестицій в основний капітал сільського господарства до оптимального рівня — 65 проти 51% у середньому за 2006–2010 рр.

Висновки

Досягнення зазначених основних стратегічних цілей інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства в довгостроковій перспективі слід розв'язувати шляхом:

- забезпечення формування інвестиційних ресурсів у сільському господарстві за пропорцією, що характеризується співвідношенням між власними і залученими джерелами як 2:1;

- формування механізму підтримки інвестицій фермерських господарств і фермерських кооперативів; створення умов для пріоритетного розвитку тваринництва, насамперед м'ясного та молочного скотарства, за рахунок коштів державного бюджету, кредитів і капіталу вітчизняних та іноземних приватних інвесторів;

- забезпечення стабілізації й посилення ролі кредитного механізму під час формування джерел фінансування інвестицій у сільське господарство;

- усунення перешикод у діяльності іноземних

інвесторів у сільському господарстві до отримання національних інтересів;

- сприяння процесу створення на обезлюднених сільських територіях відокремлених фермерських садиб та їх автономного ресурсного забезпечення.

Отже, розвиток сільського господарства в стратегічній перспективі потребує істотного поліпшення його інвестиційного забезпечення в аграрних підприємствах і фермерських господарствах; для забезпечення розвитку галузі потрібно, щоб прогнозовані обсяги інвестицій в основний капітал у 2020 р. становили 145 млн грн; з метою реалізації стратегії інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства треба здійснити заходи щодо удосконалення державної інвестиційної політики та механізмів її реалізації, зміцнення фінансового забезпечення активізації інвестиційних процесів, інвестиційного забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури, шляхової мережі в сільській місцевості.

Бібліографія

1. *Баян А.В.* Регіональні системи іноземного інвестування Закарпаття/А.В. Баян//Економіка АПК. — 2004. — № 7. — С. 152–156.
2. *Гаврилюк О.В.* Інвестування в агросектор: ідентифікація та напрями усунення перешкод/О.В. Гаврилюк, Ю.О. Лупенко//Економіка АПК. — 2009. — № 5. — С. 63–68.
3. *Гитман Л.Дж.* Основы инвестирования/Л.Дж. Гитман, М.Д. Джонк; пер. с англ. — М.: Дело, 1997. — 929 с.
4. *Кваша С.М.* Зовнішньоекономічна діяльність ВАПК України: стан, стратегія і тактика розвитку: монографія/С.М. Кваша. — К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2000. — 252 с.
5. *Кожем'якіна М.Ю.* Стан і напрями інвестиційного забезпечення сільського господарства/М.Ю. Кожем'якіна//Агроінком. — 2007. — № 5–6. — С. 42–46.
6. *Малік М.Й.* Мотивація виробничої діяльності в аграрній сфері економіки/М.Й. Малік. — К.: ІАЕ УААН, 1995. — 177 с.
7. *Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ.-аналіт. зб.; за ред. П.Т. Саблука та ін.* — К.: ІАЕ УААН, 2003. — Вип. 6. — 764 с.
8. *Маконнел К.Р.* Економіка: принципи, проблеми и политика/К.Р. Маконнел, С.Л. Брю; пер. с англ., 11-е изд. — К.: Хагар-Демос, 1993. — 785 с.
9. *Пересада А.А.* Інвестиційний процес в Україні/А.А. Пересада. — К.: Либра, 1996. — 344 с.
10. *Шкуратов О.І.* Лізингові операції та їхня роль при фінансуванні інвестиційної діяльності/О.І. Шкуратов//Економіка АПК. — 2012. — № 11. — С. 65–69.
11. *Markowitz H.* Portfolio Selection//H. Markowitz//J. of Finance 7, March 1952. — V. 7, № 1. — P. 77–91.
12. *Вовчак О.Д.* Інвестування: навч. посіб./О.Д. Вовчак. — Львів: Новий світ, 2000. — С. 24.
13. *Статистичний щорічник Закарпаття за 2015 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г.Д. Гринника.* — Ужгород: Консультант, 2016. — 543 с.

Надійшла 4.05.2017.